

UNIVERZITET SINGIDUNUM
FAKULTET ZA EKONOMIJU, FINANSIJE
I ADMINISTRACIJU

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU

Na osnovu Odluke Nastavno-naučnog veća Fakulteta za ekonomiju, finansije i administraciju broj 317/09 od 04.06.2009.godine i Odluke Veća departmana posle diplomskih studija i međunarodne saradnje Univerziteta Singidunum o davanju saglasnosti od 18.11.2009. imenovana je Komisija za ocenu i odbranu doktorske disertacije magistra Ivana Brkića, pod naslovom "Konkurentski potencijali privrede Srbije". Nakon uvida u dostavljeni materijal, Komisija podnosi sledeći

IZVEŠTAJ

o oceni doktorske disertacije

1. Osnovni podaci o kandidatu

Mr Ivan (Miomir) Brkić rođen je 24. maja 1976. godine u Beogradu, gde je završio osnovnu i srednju školu. Diplomirao je 2003. godine na smeru za menadžment Fakulteta organizacionih nauka u Beogradu. Iste godine upisao je magistarske studije u oblasti poslovne administracije na Fakultetu za ekonomiju, finansije i administraciju. Magistarsku tezu pod naslovom „Klasteri i konkurentnost privrede Srbije“ odbranio je u martu 2009. godine.

Mr Ivan Brkić je počeo profesionalnu karijeru 1998. godine u marketinškoj agenciji „Mark-plan“ iz Pančeva, gde je radio kao analitičar. U periodu avgust-septembar 2002. godine, radio je kao analitičar u kabinetu potpredsednika Vlade SRJ.

Od 2005. godine radio je u Privrednoj komori Srbije, gde se bavio projektima za povećanje konkurentnosti domaćih preduzeća i saradnjom sa klasterima u Srbiji.

Od decembra 2008. godine radio je kao savetnik u Ministarstvu ekonomije i regionalnog razvoja. Bio je zadužen za razvoj politike klastera u Srbiji i programe za podršku razvoju klastera. U junu 2009. godine postao je nacionalni direktor projekta Evropske unije za podršku konkurentnosti preduzeća i promociju izvoza (SECEP). U okviru tog projekta, učestvovao je u mapiranju klastera u Srbiji.

Nakon odlaska iz Ministarstva, radi kao konsultant na nekoliko donatorskih projekata u Srbiji i BiH u oblasti lokalnog ekonomskog razvoja, povećanja konkurentnosti i inovativnosti. Radio je za domaće i međunarodne konsultantske firme i nevladine organizacije, poput GFA, Ecorys, Exemplas, ECG, NALED, i dr.

Spisak objavljenih radova:

1. Brkić, I. (2009). *Klasteri i konkurentnost privrede Srbije*, neobjavljen magistarski rad, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd, M72.
2. Brkić, I. (2010). Razvoj klastera u Srbiji i uloga Vlade u stvaranju povoljnog okruženja za nastajanje i razvoj klastera u Srbiji, *Kuda ide konkurentnost Srbije*, ISBN 978-86-86281-13-5, Fakultet za ekonomiju, finansije i administraciju, Beograd, M44.
3. Savić, N., Džunić, M., Barjaktarović, L., Albijanić, M., Drašković B., & Brkić, I. (2010). "An Assessment Of Serbia's Competitiveness", paper presented on Kopaonik Business Forum, Serbian Economic Association, Kopaonik, March 2010. M63.
4. Savić, N., Džunić, M., Brkić, I., Subotić, J., & Đenić, M. (2011). "Role of Clusters in Improvement of Regional Cooperation and Development", Proceedings of the 7th International Conference of Associations of Economic Universities of South and Eastern Europe and the Black Sea Region (ASECU): Recent Economic Crisis and Future Development Tendencies, October 6-8, 2011, ISBN 978.5.7972.1741.1, Rostov State University of Economics, Rostov-on-Don, 296-308. M31.
5. Savić, N., Pitić, G., Džunić, M., & Brkić, I. (2011). "Clusters as Drivers of Serbian National and Regional Competitiveness", presented at International Cluster Conference: Clusters as Drivers of Competitiveness: Strategies and Political Issues, March 25, 2011, University of Fribourg, Switzerland; www.pst-fr.ch/home/posters/posters/, M33.
6. McGurk, M., Brkić, I., Gajić, D., Bjelajac, A., & Stevanović, D. (2013). "Serbian National Technology Brokers Network: Structure, Opportunities and Challenges", ISBN 978-86-6125-083-5, Univerzitet u Nišu, 2013 International Conference on Technology Transfer, Niš, 223-230. M-31.
7. Avrić, S., Brkić, I. & Đenić, M. (2014). Clusters as a development factor in South – East Europe countries. Presented at European Cluster days: Clusters as a driving power of the European economy, Strasbourg, 18-19 March 2015, M31.
8. Savić, N., Džunić, M., & Brkić, I. (2015). "Comparative Analysis of Clusters Contribution to Regional Competitiveness", *Ekonomika preduzeća*, 65 (3-4), Beograd, M24.

Studije i istraživanja:

9. Brkić, I. (2014). *Guidelines for innovation financing support*. INNOVO, EuropeAid/129575/C/SER/BA, Sarajevo.
10. Brkanović, I., Miljenović, R., I., Brkić, I. & Matić, S. (2010). *Mala i srednja preduzeća i intelektualna svojina*. Centar za razvoj preduzetničkog društva i WIPO, Beograd.
11. Brkić, I. (2013). *Concept of innovation local access point in Serbia*. IISP, EuropeAid/130294/C/SER/RS, Belgrade.

2. Predmet i ciljevi istraživanja

U poslednjih pola veka, svetsku privredu karakterišu povećanje međunarodne trgovine, stranih direktnih investicija, smanjenje barijera za kretanje roba i usluga i kretanje faktora proizvodnje preko nacionalnih granica, čime se stvaraju uslovi za globalnu konkurenciju. Pod uticajem ovih promena lokalni proizvođači se sve više prilagođavaju poslovanju u uslovima izražene konkurencije na tržištu. U takvim uslovima konkurentnost dobija ključnu ulogu, kako u razvijenim državama, tako i u zemljama u razvoju.

Govoreći o ulozi države u razvoju nacionalne konkurentnosti, u knjizi „Konkurentna prednost nacija“, profesor Univerziteta Harvard Majkl Porter (Michael E. Porter) koristi termin „kavez“ nacionalne konkurentnosti zasnovane na faktorima. Ovaj termin opisuje situaciju u kojoj država ne može da izađe iz začaranog kruga u kome se razvoj privrede zasniva isključivo na eksploataciji prirodnih resursa, jeftinoj radnoj snazi i faktorima lokacije. Privrede država koje su zarobljene u „kavezu“ konkurentnosti u početnoj fazi beleže rast proizvodnje i izvoza zahvaljujući nudi jeftine radne snage i priliva stranih investicija u resursno i radno intenzivne sektore. Iskustvo je pokazalo da ove privrede vremenom počinju da usporavaju rast bilo zbog pada cene tih resursa na globalnom tržištu, zastarevanja tehnologije ili iscrpljivanja resursa. Kako bi izašle iz „kaveza“, države moraju sprovesti duboke ekonomske reforme s ciljem poboljšanja uslova poslovanja i unapređenja brojnih faktora konkurentnosti. Pre nego što se započne taj proces potrebna je objektivna procena postojećeg stanja i identifikacija ključnih pravaca unapređenja konkurentnosti.

Srbija je godinama slabo pozicionirana na listama konkurentnosti, zaostajući za većinom članica Evropske unije i država u regionu. Nepostojanje jasnog plana i strategije poboljšanja konkurentnosti umnogome doprinosi održavanju ovakvog stanja. Obzirom na specifičnosti zahteva globalnog tržišta, Srbija treba pažljivo da bira politike i mehanizme sa kojima može da povećava konkurentnost preduzeća i privrede. Značaj ovog rada se ogleda ne samo u detaljnoj analizi uzroka ovakve pozicije, već i u pristupu politikama koje treba da doprinesu unapređenju konkurentnosti privrede Srbije.

Tri su osnovna cilja ovog rada:

1. da utvrdi gde se Srbija nalazi po nivou konkurentnosti i kakva je struktura konkurentskih prednosti,
2. da utvrdi kvalitet državnih politika za povećanje konkurentnosti Srbije, i
3. da pokaže kako pojedini klasteri, kao alati za povećanje konkurentnosti, doprinose regionalnoj konkurentnosti u Srbiji.

3. Osnovne hipoteze istraživanja

Kandidat je u radu postavio četiri hipoteze:

Hipoteza 1. Primenom analize na bazi Porterovog dijamanata, u nacionalnom dijamanu Srbija ostvaruje konkurentske prednosti samo u segmentu faktorskih uslova, dok u ostala tri segmenta ostvaruje samo konkurentske nedostatke.

Srbija ima konkurentsku prednost ukupno u 16 kriterijuma konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. Osam od tih kriterijuma su osnovni, a osam su faktori poboljšanja efikasnosti. Faktori inovativnosti, koji predstavljaju napredne faktore, od 2008. su u opadanju. I prema metodologiji NGCI Srbija ima prednosti samo u kapacitetima stanovništva i telekomunikacionoj infrastrukturi. U odnosu na 2008.godinu, jedino pokazatelj internacionalizacije preduzeća ima bolji rang prema NGCI, dok su svi ostali pokazatelji za Srbiju u padu. Stoga se može zaključiti da su rezultati analize kriterijuma konkurentnosti Srbije, prema metodologiji Svetskog ekonomskog foruma i NGCI i primenom analize na bazi Porterovog dijamanata, u saglasnosti sa postavljenom hipotezom.

Hipoteza 2. Politike unapređenja konkurentnosti u Srbiji u periodu 2008-2014.godine nisu obezbedile poboljšanje ocene, pa je došlo do relativnog pada Srbije na rang listi konkurentnosti u svetu, zato što su druge države poboljšale svoje ocene.

Analiza strateških dokumenata Vlade i mera za poboljšanje konkurentnosti pokazuje da postojeće strategije razvoja privrede neadekvatno i u nedovoljnoj meri utiču na faktore konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. To ukazuje da se u Srbiji nije delovalo na unapređenje ključnih faktorskih uslova poslovanja i konkurentnost privrede. Faktori konkurentnosti su često međusobno povezani i unapređenje nekog kriterijuma može doprineti ili biti uslov za razvoj nekog drugog kriterijuma ili celog stuba konkurentnosti. Otuda je nepostojanje analitičkog i sistemskog pristupa kreiranju strategija razvoja u prošlosti bio jedan od razloga slabih ocena u određenim kriterijumima konkurentnosti. Rezultati analize su u saglasnosti sa postavljenom hipotezom broj dva čime je ova hipoteza potvrđena.

Hipoteza 3. Klasteri u turizmu, transportu i logistici, finansijskim uslugama, preradi hrane i građevinarstvu predstavljaju tradicionalne klastere u regionima u Srbiji, koji doprinose regionalnoj konkurentnosti.

Mapiranje je pokazalo da postoje tradicionalni klasteri u regionima u Srbiji, koji su u poodmakloj fazi razvoja i imaju preko 15.000 zaposlenih. U ove klastere spadaju automobilski, turizam, odeća, transport i logistika, finansijske usluge, prerada hrane, građevinski i klasteri građevinskih instalacija. Analizom je utvrđeno da kod klastera u turizmu, transportu i logistici, finansijskim uslugama, preradi hrane i građevinarstvu postoji pozitivna korelacija između njihove snage, merene koeficijentom lokacije i regionalnog BDP *per capita*, koji predstavlja pokazatelj regionalne produktivnosti, odnosno konkurentnosti. Stoga se može zaključiti da su rezultati analize utvrđivanja korelacija između snage klastera i razvijenosti regiona u Srbiji i na nivou G-5, u saglasnosti sa postavljenom hipotezom broj tri.

Hipoteza 4. Klasteri u proizvodnji softvera, informacionim tehnologijama, industriji zabave, TV i radio, advertajzingu, vazduhoplovstvu, farmaciji i biotehnologiji predstavljaju klastere u razvoju u regionima u Srbiji, koji doprinose regionalnoj konkurentnosti.

Pored tradicionalnih klastera, mapiranjem je utvrđeno da postoje klasteri u razvoju u regionima u Srbiji, koji su imaju manje od 15.000 zaposlenih. U ove klasterne spadaju klasteri u proizvodnji softvera, informacionim tehnologijama, proizvodnji papira, nameštaja, tekstila, industriji zabave, TV i radio, advertajzingu, vazduhoplovstvu, poljoprivrednim proizvodima, farmaciji, biotehnologiji i građevinskim materijalima. Analizom je utvrđeno da kod klastera u proizvodnji softvera, informacionim tehnologijama, industriji zabave, TV i radio, advertajzingu, vazduhoplovstvu, farmaciji i biotehnologiji postoji pozitivna korelacija između njihove snage, merene koeficijentom lokacije i regionalnog BDP *per capita*, koji predstavlja pokazatelj regionalne produktivnosti, odnosno konkurentnosti. Stoga se može zaključiti da su rezultati analize utvrđivanja korelacija između snage klastera i razvijenosti regiona u Srbiji i na nivou G-5, u saglasnosti sa postavljenom hipotezom broj četiri.

4. Opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija mr Ivana Brkića sastoji se od devet delova:

1. Uvod
2. Pojam i razvoj nacionalne konkurentnosti
3. Klasteri kao instrument za povećanje nacionalne konkurentnosti
4. Svetski ekonomski forum i merenje konkurentnosti
5. Politika poboljšanja konkurentnosti u Srbiji
6. Postojeći klasteri u Srbiji
7. Nove inicijative za razvoj klastera
8. Potencijalni klasteri u Srbiji
9. Zaključci i preporuke

Literaturu čine 82 bibliografske jedinice domaćih i stranih autora, kao i veliki broj elektronskih izvora. Rad ukupno ima 291 stranu, 91 tabelu u tekstu i 24 tabela u aneksu i 90 grafikona.

1. Uvod
2. Pojam i razvoj nacionalne konkurentnosti u uslovima globalizovane privrede
 - 2.1. Pojam i značaj konkurentnosti
 - 2.2. Dijamant nacionalne konkurentnosti
 - 2.2.1. Faktori proizvodnje
 - 2.2.2. Faktori tražnje
 - 2.2.3. Povezane i pomoćne industrije
 - 2.2.4. Strategija, struktura i suparništvo
 - 2.3. Uloga Vlade u poboljšanju nacionalne konkurentnosti
 - 2.3.1. Uticaj Vlade na faktore konkurentnosti
 - 2.3.2. Vladine politike za poboljšanje konkurentnosti u zemljama u razvoju
 - 2.4. Modeli razvoja nacionalnih konkurentnosti

- 2.4.1. Međusobna zavisnost činilaca konkurentnosti
- 2.4.2. Primeri razvoja nacionalne konkurentnosti
- 3. Klasteri kao instrument za povećanje nacionalne konkurentnosti
 - 3.1. Uticaj klastera na povećanje konkurentnosti
 - 3.1.1. Uticaj klastera na povećanje produktivnosti članica
 - 3.1.2. Uticaj klastera na povećanje inovativnosti članica
 - 3.2. Politike, programi i inicijative za razvoj klastera
 - 3.2.1. Izgradnja Silicijumske doline
 - 3.2.2. Politike razvoja klastera na nacionalnom i lokalnom nivou
 - 3.2.3. Instrumenti podrške razvoju klastera
 - 3.2.4. Inicijative za razvoj klastera
 - 3.3. Klasteri u Evropi
 - 3.3.1. Politika klastera na nivou EU
 - 3.3.2. Instrumenti EU za podršku razvoju klastera
 - 3.3.3. Metodologija za statističko praćenje klastera
- 4. Svetski ekonomski forum i merenje konkurentnosti
 - 4.1. Globalni izveštaj o konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma
 - 4.1.1. Stubovi konkurentnosti
 - 4.1.2. Rangiranje država
 - 4.2. Ostali indeksi konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma
 - 4.2.1. Indeksi konkurentnosti segmenata privrede
 - 4.2.2. Indeksi konkurentnosti kontinenata, regiona i država
 - 4.3. Međunarodni pokazatelji konkurentnosti Srbije
 - 4.3.1. Stanje konkurentnosti u Srbiji prema rang listi Svetskog ekonomskog foruma
 - 4.3.2. Tranzicioni indikatori Evropske banke za obnovu i razvoj
 - 4.3.3. Izveštaj o poslovanju Svetske banke
- 5. Politika poboljšanja konkurentnosti u Srbiji
 - 5.1. Institucionalni i pravni ambijent
 - 5.1.1. Strateški dokumenti Vlade i reforma zakonodavstva
 - 5.1.2. Savet za konkurentnost i druge institucije koje se bave konkurentnošću
 - 5.2. Politika klastera
 - 5.2.1. Razvoj politike klastera u Srbiji
 - 5.2.2. Programi za podršku razvoju klastera
- 6. Postojeći klasteri u Srbiji
 - 6.1. Automobilski klaster
 - 6.1.1. Lanac vrednosti u automobilskom klasteru u Srbiji
 - 6.1.2. Konkurentnost proizvođača autokomponenti
 - 6.2. Klasteri u informacionim tehnologijama
 - 6.2.1. Softverski klaster
 - 6.2.2. Klaster električnih komponenti
 - 6.3. Klaster drvoprerađivača

- 6.3.1. Lanac vrednosti prerade drveta u Srbiji
- 6.3.2. Mogućnosti za razvoj konkurentne industrije nameštaja
- 6.4. Turizam i ugostiteljstvo
 - 6.4.1. Regionalne inicijative za razvoj klastera
 - 6.4.2. Mogućnosti za razvoj turizma u Srbiji
- 7. Nove inicijative za razvoj klastera
 - 7.1. Tekstil i odeća
 - 7.1.1. Trendovi u proizvodnji odeće i uticaj na domaće proizvođače
 - 7.1.2. Ključni faktori za uspeh na tržištu u proizvodnji odeće
 - 7.2. Filmska asocijacija
 - 7.2.1. Faktori konkurentnosti domaće filmske industrije
 - 7.2.2. Srbija kao lokacija za međunarodnu filmsku, TV i produkciju reklama
 - 7.3. Klaster vazduhoplovne industrije
 - 7.3.1. Potencijal za razvoj klastera u oblasti vazduhoplovstva
 - 7.3.2. Konkurentnost usluga u vazduhoplovstvu
- 8. Potencijalni klasteri u Srbiji
 - 8.1. Finansijske usluge
 - 8.1.1. Finansijsko tržište u Srbiji
 - 8.1.2. Bankarski sektor u Srbiji
 - 8.2. Proizvodnja i prerada voća i povrća
 - 8.2.1. Dosadašnje inicijative za razvoj klastera
 - 8.2.2. Potencijalni klasteri u preradi voća i povrća
 - 8.3. Farmaceutski proizvodi
 - 8.3.1. Tržište lekova u Srbiji
 - 8.3.2. Mogućnosti za istraživanje i razvoj
 - 8.4. Građevinarstvo
 - 8.4.1. Lanac vrednosti u građevinarstvu u Srbiji
 - 8.4.2. Procedure za izgradnju objekata

9. Zaključak

Literatura

Prilozi

Uvod

Na samom početku rada daju se uvodna razmatranja, izlaže se problem i motivacija autora za sprovođenje istraživanja. Definišu se pojmovi konkurentnosti i klastera i daje se prikaz globalnom indeksa konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. U nastavku se daje naučni opis predmeta istraživanja i detaljnije se opisuju metodologije koje će se koristiti u radu.

Drugo poglavlje

Drugo poglavlje opisuje teoriju konkurentnosti, sa primerima država koje su postale konkurentne na globalnom nivou u određenim segmentima privrede. Ukratko je predstavljena i Porterova teorija nacionalne konkurentnosti, koja predstavlja osnov za metodologije koje su kasnije razvijene i koje su korišćene i u ovom radu. U drugom delu ovog poglavlja prikazana su istraživanja Porterovih saradnika o načinima razvoja nacionalne konkurentnosti dve evropske države: Italije i Švedske. One su odabrane zato što se njihove privrede veoma razlikuju po strukturi i njihovi primeri mogu dati niz različitih ideja za razvoj politika i mera u Srbiji.

Treće poglavlje

U trećem poglavlju se govori o klasterima, načinima na koje država može da pomogne razvoju klastera i primerima i iskustvima drugih država u razvoju klastera. Takođe, prikazan je način na koji Evropska unija prati klaster u državama članicama i unapređuje svoju politiku i programe u skladu sa rezultatima ovih istraživanja. Metodologije i deo ovih istraživanja primenjeni su u poglavljima 5–8.

Četvrto poglavlje

Četvrto poglavlje opisuje metodologiju i kriterijume za merenje konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma i stanje konkurentnosti Srbije prema ovim kriterijumima. Svetski ekonomski forum je razvio do sada najkompleksniju metodologiju za merenje konkurentnosti, koja obuhvata 114 kriterijuma podeljenih u 12 stubova. U prvom delu ovog poglavlja daje se detaljno objašnjenje glavnih izveštaja foruma, stubova i kriterijuma u ovim izveštajima i metodologiji po kojoj se rangiraju države na osnovu rezultata po svakom kriterijumu. U drugom delu ovog poglavlja započinje analiza konkurentnosti Srbije. Prikazuju se trendovi kretanja važnih kriterijuma u prethodnim godinama i poređenje sa državama sličnog nivoa razvoja. Da bi se dobila još bolja slika o nivou konkurentnosti i uslovima poslovanja u Srbiji, za analize su korišćeni metodologija Novog globalnog indeksa konkurentnosti (NGCI) i podaci iz Izveštaja o tranziciji Evropske banke za obnovu i razvoj i iz Izveštaja o uslovima poslovanja Svetske banke.

Peto poglavlje

Peto poglavlje se bavi analizom strateških dokumenata vlade i merama vlade za povećanje konkurentnosti. Metodologija koristi 114 prethodno predstavljenih indikatora konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. Analiza pokriva glavne razvojne strategije privrede Srbije i mere nekada postojećeg Nacionalnog saveta za konkurentnost. Politika EU i metodologije za analizu i poređenje politika klastera u državama članicama opisani su u trećem poglavlju, a u drugom delu ovog poglavlja je, na osnovu navedenih metodologija, mapirana politika klastera u Srbiji.

Šesto poglavlje

Šesto, sedmo i osmo poglavlje bave se analizom klastera u Srbiji po metodologiji mapiranja klastera Evropske opservatorije za klaster. Klasteri su podeljeni u tri grupe, na osnovu nivoa razvoja klaster inicijativa u Srbiji u 2009. godini, kada su postavljene hipoteze za ovaj rad. Cilj ove analize je da se utvrdi uticaj klastera na konkurentnost regiona u kojima one posluju. Analiza obuhvata Srbiju i još četiri države regiona: Bugarsku, Rumuniju, Mađarsku i Grčku (G-5). Kako bi se utvrdio uticaj klastera na konkurentnost regiona, analizirana je korelacija između snage klastera sa bruto domaćim

proizvodom *per capita* (BDPpc), kao pokazateljem produktivnosti regiona. Za analizu je korišćen Pirsonov koeficijent korelacije.

Šesto poglavlje obuhvata analizu uticaja na konkurentnost sedam kategorija klastera u Srbiji: automobilskog klastera, softverskog klastera, klastera električnih komponenata i hardvera, klastera papirnih proizvoda, klastera nameštaja, klastera muzeja, istorijskih lokacija i objekata i klastera turizma i ugostiteljstva. Ovi klasteri su podeljeni u četiri tematske celine, prema povezanosti sa klaster inicijativama, koje su osnovane u Srbiji pre 2009. godine. Osim mapiranja, u ovom poglavlju su korišćene još dve metodologije. Prva je uporedna analiza konkurentnosti G-5 u informacionim tehnologijama, na osnovu indeksa spremnosti za umrežavanje Svetskog ekonomskog foruma. Ova analiza pruža jasniju sliku o konkurentskim prednostima i nedostacima u informacionim tehnologijama koje ima Srbija, u odnosu na ostale G-5. Druga metodologija je uporedna analiza ključnih indikatora sektora turizma, koju meri Svetski ekonomski forum u svojim godišnjim Izveštajima o konkurentnosti za turizam i putovanja. Ova analiza pruža važne informacije o konkurentnosti G-5 u oblasti turizma i potencijalima turističkih klastera u ovim državama.

Sedmo poglavlje

Sedmo poglavlje se bavi analizom sedam kategorija klastera u Srbiji: tekstila, odeće, zabave, radija i TV produkcije, advertajzinga, vazduhoplovstva i transporta i logistike. Ove kategorije klastera povezane su sa tri klaster inicijative, koje su formirane tokom 2009. godine u Srbiji: klaster tekstila i odeće, filmska asocijacija i klaster vazduhoplovne industrije.

Osmo poglavlje

Osmo poglavlje se bavi analizom potencijalnih klastera u Srbiji. Potencijalni klasteri obuhvataju one kategorije u kojima je do 2009. godine bilo pokušaja osnivanja klaster inicijativa ili su inicijative bile u početnoj fazi osnivanja. Obuhvata sledećih osam kategorija klastera: klasteri finansijskih usluga, klasteri poljoprivrednih proizvoda, klasteri prerade hrane, farmaceutske klasteri, klasteri biotehnologija, klasteri građevinskog materijala, građevinski klasteri i klasteri građevinskih instalacija, opreme i usluga. Za analizu konkurentnosti klastera finansijskih usluga korišćena je i uporedna analiza stepena razvoja finansijskog tržišta G-5 prema metodologiji Svetskog ekonomskog foruma. Stub osam indeksa konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma posvećen je razvoju finansijskog tržišta i ova analiza pomaže u sagledavanju konkurentskih potencijala klastera finansijskih usluga u G-5. U ovom poglavlju je korišćena i metodologija uporedne analize procedura za izgradnju objekata u G-5. Ova analiza je rađena na osnovu podataka iz Izveštaja o uslovima poslovanja Svetske banke, i pruža detaljniju sliku o procedurama i troškovima za dobijanje dozvola za gradnju objekata, kao jednom od važnih faktora razvoja građevinskih klastera, ali i cele privrede.

Zaključak

U zaključku je dat rezime dobijenih rezultata u prethodnim analizama uz dokazane hipoteze.

5. Korišćene metode u istraživanju

Prvi deo istraživanja usredsređen je na utvrđivanja trendova kretanja pokazatelja konkurentnosti u Globalnom izveštaju o konkurentnosti, u odnosu na predkriznu 2008. godinu. Ta godina je odabrana zato što je u tom izveštaju prvi put merena konkurentnost Srbije kao nezavisne države. Zatim se analiziraju ocene za svaki od stubova konkurentnosti Srbije u odnosu na prosek nivoa razvoja u kome se Srbija nalazi kako bi se utvrdile prednosti i nedostaci u odnosu na države na istom nivou razvoja. Na kraju su izdvojeni kriterijumi koji spadaju u konkurentske prednosti, po kojima se Srbija nalazi među vodećih 50 država u Izveštaju, i kritični faktori, po kojima se Srbija nalazi ispod 130. mesta u Izveštaju. Drugi deo istraživanja se fokusira na položaj Srbije u odnosu na zemlje sličnog nivoa razvoja na osnovu novog indeksa konkurentnosti (NGCI) i primenom analize na bazi Porterovog dijamanata.

U ovom delu istraživanja analiziraju se podaci iz još dva izveštaja: Izveštaj o tranziciji Evropske banke za obnovu i razvoj i Izveštaj o uslovima poslovanja Svetske banke. Tranzicioni indikatori mere napredak država bivšeg socijalističkog uređenja u usvajanju pravila tržišne privrede. Izveštaj o uslovima poslovanja meri ključne procedure i troškove za poslovanje u određenoj zemlji. Pokazatelji iz ovih izveštaja važni su zato što utiču na konkurentnost jedne države da privuče investicije. Zbog toga se metodologija za analize ovih izveštaja zasniva na poređenju ocena Srbije sa ostalim državama u regionu.

Kako bi se utvrdio kvalitet politika za unapređenje konkurentnosti, korišćena je metodologija poređenja mera najvažnijih razvojnih politika sa kriterijumima konkurentnosti Svetskog ekonomskog foruma. Nakon upoređivanja, u odnosu na svaki stub, svaka mera dobija jednu od tri kvalitativne ocene: obrađeno u dovoljnoj meri, nedovoljno/neadekvatno obrađeno i neobrađeno. Ocenom nedovoljno ili neadekvatno obrađeno su ocenjene one mere politike koje nemaju uticaj ili imaju veoma slab uticaj na unapređenje konkurentnosti određenog stuba konkurentnosti. Budući da su klasteri označeni kao značajni alati razvoja konkurentnosti, u okviru utvrđivanja kvaliteta državnih politika korišćena je i prilagođena metodologija mapiranja politika klastera, institucija i programa. Metodologiju je razvio projekat EU *Innova*, a obuhvata prikupljanje kvalitativnih i kvantitativnih podataka o politici i programima za razvoj klastera u određenoj zemlji.

Pored analize uticaja nacionalne i regionalnih politika konkurentnosti, procena postojećih konkurentskih potencijala obuhvata i analizu uticaja postojećih segmenata privrede na produktivnost i konkurentnost. Ovakve analize u Srbiji su do sada rađene uglavnom na nacionalnom nivou i primenom klasične klasifikacije delatnosti na sektore. Analiza uticaja segmenata privrede na konkurentnost na nivou regiona pruža detaljniju sliku o potencijalno konkurentnim segmentima domaće privrede. Novina u ovom radu je, da je pored „spuštanja“ analize na regionalni nivo, primenjen i klusterski pristup umesto klasične klasifikacije na delatnosti. Prema Porterovoj teoriji, klasteri su jedan od glavnih alata za unapređenje regionalne i nacionalne konkurentnosti. Korišćenjem klusterskog pristupa u analizi konkurentnosti na regionalnom nivou dobijena je detaljnija slika o konkurentskim potencijalima u regionima Srbije. Slične analize se već koriste u SAD, Evropskoj uniji, Indiji i drugim zemljama, za kreiranje, praćenje i poboljšanje ekonomskih politika i politika konkurentnosti.

Analizom uticaja klastera na regionalnu konkurentnost u Srbiji utvrđuje se korelacija između snage i specijalizacije pojedinih klastera u regionima (merena količnikom lokacije klastera) u odnosu na BDP *per capita*, kao pokazatelj produktivnosti u sledećih pet država: Mađarska, Bugarska, Grčka, Rumunija i Srbija (G-5). Analiza obuhvata 11 klastera i 20 kategorija klastera sa kojima su navedenih 11 klastera povezani. Odabrani klasteri su podeljeni u tri kategorije: postojeći, novi i potencijalni, na osnovu stepena razvoja odgovarajućih klaster inicijativa u Srbiji u 2009. godini, kada su postavljene hipoteze za ova istraživanja. Za ovu analizu su korišćeni podaci iz mapiranja klastera Evropske opservatorije za klastere, EUROSTAT-a i Republičkog zavoda za statistiku.

6. Rezultati istraživanja i naučni doprinos rada

Rezultati istraživanja kandidata mr Ivana Brkića u ovoj disertaciji pokazuju glavne konkurentske prednosti i nedostatke Srbije u odnosu na države koje se nalaze na sličnom nivou ekonomskog razvoja. Analiza pokazuje i trendove kretanja određenih pokazatelja konkurentnosti Srbije u periodu od 5 godina. Rezultati analize glavnih razvojnih politika države pokazuju uticaj svake od mera na odgovarajuće faktore konkurentnosti. Finalno, rezultati poređenja snage određenih kategorija klastera i produktivnosti regiona pokazuju značaj određenih segmenata privrede za regionalnu produktivnost i potencijale za jačanje konkurentnosti u određenim regionima.

Osnovni doprinos ove doktorske disertacije je u sagledavanju mogućnosti unapređenja dostignutog nivoa konkurentnosti privrede Srbije kroz klusterski pristup. Tema konkurentnosti se u Srbiji uglavnom vezuje za makroekonomske kategorije kao što su politika deviznog kursa ili poreski sistem. U ovoj disertaciji kandidat se fokusirao na značaj identifikovanja konkurentskih potencijala i definisanja inovativnih politika koje bi doprinele jačanju konkurentnosti određenih kategorija klastera na regionalnom nivou.

Zaključci do kojih se došlo u radu mogu poslužiti kao koncept novih politika i mera za jačanje konkurentnosti u Srbiji, u oblastima obrazovanja, jačanja preduzetništva, inovacija, privlačenja stranih direktnih investicija, promociji izvoza itd. Još važniji doprinos je za razvoj regionalnih strategija, posebno inovacija i pametnih specijalizacija regiona. Ove strategije bi se zasnivale na jačanju postojećih privrednih segmenata, ali samo onih koje imaju ozbiljan potencijal da ostvare konkurentsku prednost. Preporuke iz rada mogu poslužiti i kompanijama u izboru adekvatne strategije konkurentnosti ili realizaciji novih ideja u poslovanju.

Ovaj rad može pobuditi pažnju naučne i stručne javnosti i biti od koristi kreatorima novih politika i strategija za jačanje konkurentnosti, regionalnim i lokalnim samoupravama, kao i privrednim subjektima, menadžerima preduzeća i svim zainteresovanima, obzirom da pruža bitne informacije neophodne za donošenje srednjoročnih planova i odluka.

7. Zaključna ocena i predlog Komisije

Prema mišljenju članova Komisije disertacija mr Ivana Brkića predstavlja značajan naučni doprinos analizi konkurentskih potencijala Srbije, a posebno uticaja klastera na regionalni razvoj i poboljšanje konkurentnosti. Ova disertacija sadrži sledeće doprinose:

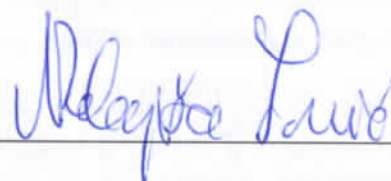
- Dat je širok presek stanja konkurentnosti u Srbiji, uz jaku teorijsku i empirijsku podlogu iz ove oblasti;
- Predložene su mere i načini unapređenja konkurentnosti Srbije; i
- Analizirana je regionalna struktura privrede uz identifikovanje ključnih segmenata njihovih konkurentskih prednosti, koji mogu biti okosnica njihovog unapređenja konkurentnosti.

Na osnovu svega izloženog Komisija je zaključila da doktorska disertacija mr Ivana Brkića po svojoj temi, pristupu, strukturi, kvalitetu, načinu izlaganja, metodologiji istraživanja, načinu korišćenja literature i donetim zaključcima zadovoljava zahtevane kriterijume za izradu doktorske disertacije.

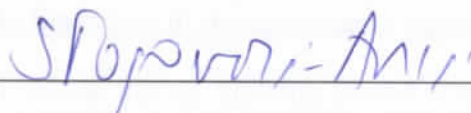
Saglasno tome Komisija ima zadovoljstvo da predloži Nastavno-naučnom veću Fakulteta za ekonomiju, finansije i administraciju Univerziteta Singidunum u Beogradu da prihvati ovaj izveštaj i odobri usmenu javnu odbranu doktorske disertacije mr Ivana Brkića pod naslovom "Konkurentski potencijali privrede Srbije".

U Beogradu 19.05.2016. godine

Članovi Komisije



Prof. dr Nebojša Savić



Prof. dr Snežana Popovčić-Avrić



Prof. dr Goran Petković